Despre traducerea numelor proprii în Joachim Heinrich Campe, *Descoperirea Americii* (1816)

Dinu MOSCAL[*],
Ana-Maria GÎNSAC[**],
Mădălina UNGUREANU[**]

Keywords: *proper names*; *adaptation*; *translation*; *German language*; *Romanian language*; *nineteenth century*

1. Introducere

Însemnătatea acordată limbii române în demersurile Școlii Ardelene pentru afirmarea națională și culturală a românilor este bine cunoscută, latinismul, înlocuirea grafiei chirilice cu cea latină, lucrările *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780) și *Lexiconul de la Buda* (1825) fiind repere ale eforturilor cărturarilor transilvăneni în acest sens. Traducerea unor texte cu conținut literar, geografic, istoric, filosofic etc. din limbi occidentale (Franceză, Germană, Italiană) a avut, de asemenea, un rol important în acest demers, constituind o probă cu dificultăți de ordin practic pentru îndeplinirea idealului unei limbi naționale moderne, limba fiind atunci „siracă la cuvinte" (Iorgovici 1799: 31).

Fără a avea norme prestabilite, unii dintre traducătorii din perioada la care ne referim au menționat în prefața traducerilor lor unele aspecte legate de actul traducerii, ilustrativă în acest sens fiind observația lui Ioan Molnar Piuariu din prefața la *Economia stupilor* (Viena, 1785): „învățătura aciasta nu o am putut scrie în limba noastră cât să o înțăleagă toți în toate laturile. Că pre unele locuri se usăbească vorba, pentru lipsa și scădearea cuvintelor în limba rumânească; și mi-a<m> căutat să mă ajutoresc cu cuvinte împrumutate dintr-alte limbi" (*apud* Bianu, Hodoș 1910: 309).

În epoca la care ne referim, în lipsa normelor, opțiunea de a traduce sau nu numele proprii – o clasă de cuvinte cu un statut special –, de a păstra grafia sau/și pronunția lor din original, precum și limitele impuse de sistemul formal al limbii

[*] Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Academia Română – Filiala Iași, România (dinu.moscal@gmail.com).

[**] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, România, Departamentul Științe Socio-Umane (anamaria_gansac@yahoo.com, madandronic@gmail.com).

„Philologica Jassyensia", an XVI, nr. 2 (32), 2020, p. 161–170

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

române, i-au constrâns pe traducători deseori să ia decizii diferite în cazuri similare. În această situație se află și traducătorul lucrării *Die Entdeckung von Amerika* a lui Joachim Heinrich Campe, scriitor şi pedagog german; este vorba despre o carte pentru copii, în trei părți, apărută între anii 1871 și 1872, din care s-a tradus în limba română prima parte, parțial (Campe 1816: 191). Traducerea acestei lucrări a fost atribuită finanțatorului tipăririi ei, Nicola Nicolau din Brașov, menționat pe pagina de gardă: *Descoperirea Américicii. O carte foarte folositoare*, alcătuită de Ioánn Háinrih Cámpe, acum întîiu de un iubitoriu de neamul românesc pre românie tălmăcită și dată afară la lumină, tomul I, cu 4 figuri, cu toată chieltuiala lui Nicóla Nicoláu din Braşov, dată în tipariu la Búda, Crăiasca Tipografie a Universitatei din Pésta. Scrisă sub formă de dialog, lucrarea cuprinde istoria descoperirii Lumii Noi, povestită de un tată copiilor săi (pentru ediția sursei utilizate și traducător, vezi Iosif Camară, în Gînsac 2017: 25-27).

Numeroasele toponime și antroponime pe care le conține acest text, majoritatea nume care nu aveau la momentul traducerii un echivalent românesc, îl obligă pe traducător să ia propriile decizii. Acestea sunt condiționate de textul-sursă, de simțul limbii și de publicul țintă, pentru care traducătorul uneori oferă soluţii duble. Din scurtele fragmente citate mai sus se observă deja unele inconsecvențe în redarea numelor în română în raport cu sursa germană: înlocuirea numelui din original cu un nume românesc asemănător (*Ioann* pentru *Joachim*) și transcrierea fonetică a numelui (*Hainrih* pentru *Heinrich*). Ne propunem să identificăm, pe baza exemplelor extrase din textul românesc și textul-sursă, strategiile de traducere ale numelor și, în măsura în care este posibil, să le explicăm din perspectiva unor foarte probabile principii intuitive ale autorului traducerii.

2. Adaptarea formală

Adaptarea numelor străine în română în epoca respectivă reflectă într-o mare măsură deciziile fiecărui traducător, majoritatea numelor neavând un corespondent românesc. Nu intră în categoria adaptărilor formale substituirile numelor din original prin unele cu o tradiție care devenise deja normă la începutul secolului al XIX-lea (e.g. *Africa*, *Eghipet*, *Evropa*, *Franța*, *Genova*, *Marea Roșie*, *Veneția* etc.)[1] și, de asemenea, nici împrumutul propriu-zis, adică preluarea întocmai a formei din original.

Totuși, referitor la împrumut, trebuie să menționăm că – deși textul românesc este scris cu caractere chirilice – traducătorul recurge uneori la alfabetul latin („bigrafism monolingvistic", Boerescu 2014: 87), specific textului-sursă; menționăm că și în originalul german aceste nume sunt marcate grafic printr-o ușoară spațiere a literelor. Luăm drept exemplu fragmentul „*Maria galante*, *Kuadelupe*, *Antiqua*, *Porto Rico*, **ши** *St. Martin*" (Campe 1816: 78), unde: primul nume este modificat prin înlocuirea lui *Mari* (Campe 1782: 133) – împrumut al adaptării spaniole după engl. „Gallant *Mary*", numele navei în cinstea căreia Columb a numit insula – cu corespondentul din română, *Maria*; forma celui de-al doilea nume pare să rezulte dintr-o greșeală de interpretare grafică (*C* pentru *G*, folosind caracterul echivalent din scrierea chirilică, *K*, adică *Kuadelupe* pentru *Guadalupe*); grupul *qu* din *Antiqua*

[1] Pentru aceasta, vezi Arvinte (2008: 108-119).

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

îl redă pe *gu* din *Antigua*, probabil sub influența etimonului latin; în cazul lui *Porto Rico* este vorba despre o interpretare a formei transparente semantic *Portoriko* din textul german; numai *St. Martin* poate fi considerat un împrumut propriu-zis.

Alteori, împrumuturile apar împreună cu transliterarea lor în alfabet chirilic, de exemplu: „**Мадеíра**, *Madeira*" (Campe 1816: 9), „*Nombre de Dioe*, **Номбре де Дïо**" (Campe 1816: 158), cu o eroare de interpretare/scriere a caracterului final din original (*Nombre de Dios* Campe 1782: 237). În câteva cazuri, urmând textul-sursă, numele transparente semantic sunt însoțite de traducere, de exemplu: „*Gratias a Dios*; care va se zică *mulțămită să fie lui D<u>mnezeu*" (Campe 1816: 152), pentru „*Gracias a Dios*, oder *Gott sei Dank*" (Campe 1782: 230), forma *Gratias* explicându-se, probabil, prin influența etimonului latin; în „*Porto bello*, ádecă *Liman frumos*" (Campe 1816: 158), pentru *Porto bello* (Campe 1782: 237), traducătorul preia numele din original și adaugă o glosă în limba română, după modelul din textul german.

2.1. *Adaptări grafice și fonetice*

În privința scrierii numelor proprii, se pot distinge două tipuri de adaptări strict formale: grafică și fonetică. Pentru prima s-a propus termenul *transliterare*, iar pentru a doua, termenul *transcriere*:

> La *translittération* fait correspondre en théorie à chaque signe d'un système d'écriture un signe dans un autre système, rien ne se perd [...]. La *transcription* est l'adaptation à l'image phonique du toponyme étranger à la norme graphique endogène et à chaque phonème correspondent un ou plusieurs signes (Grass 2006: 662-663, *s.n.*).

> Nous devons distinguer entre transcription et translittération. Dans le cas de la *transcription* nous transcrivons le nom par un autre système, dans le cas de la *translittération* nous transcrivons chaque lettre d'un système graphique par la lettre d'un autre système de sorte qu'on peut faire la transcription en sens inverse (entre alphabets cyrillique et latin) [...]. Dans le cas des langues avec alphabet cyrillique, les noms propres se transcrivent de façon à conserver la prononciation étrangère (Elman 1986: 29, *s.n.*).

Considerăm aici *transliterare* trecerea de la alfabetul latin la cel chirilic, fără modificări la nivelul pronunției (de exemplu, **Кѹба** Campe 1816: 88, pentru *Kuba* Campe 1782: 147). *Transcrierea* reflectă, în schimb, decizia traducătorului de a reda în limba-țintă pronunția numelui din limba sursei (de exemplu, **Мéндец** Campe 1816: 171, pentru *Mende***z** Campe 1782: 256). Cele două procedee de adaptare sunt adesea îmbinate.

2.1.1. Adaptări grafice (transliterări)

În cazul în care optează pentru păstrarea numelui din textul tradus, constrâns cel mai adesea de opacitatea semantică a acestuia, traducătorul lui Campe se confruntă cu o problemă comună în epocă, și anume noutatea numelor pe care le întâlnește și lipsa unei tradiții la care să se raporteze pentru adaptarea lor în română (vezi Mădălina Ungureanu, în Gînsac 2017: 66 ș.u.). O abordare metalingvistică,

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

adică un set de norme, nu exista în epocă, „asemenea istorii neobicinuit fiind a se tipări pre limba Românească” (Campe 1816: 191).

Dintre numele transliterate după modelul german se remarcă cele a căror formă diferă de forma care s-a impus mai târziu, de exemplu: **Кол8мв8с** (Campe 1816: 5), după *Kolumbus* (Campe 1782: 6); **Порт8га́л** (Campe 1816: 8, 70, 112), după *Portugal* (Campe 1782: 10, 122, 176); **Мадри́т** (Campe 1816: 17, 69), după *Madrit* (Campe 1782: 22, 121). Transliterarea nu se realizează însă consecvent; predominantă în text, forma **Кол8мв8с** este înlocuită spre final de cea adaptată în limba română prin înlăturarea terminației morfologice (**Кол8мв** Campe 1816: 151 ș.u.).

În cazul numelui transparent semantic **Са́нт-Ѧнге́ло** (Campe 1816: 22), transliterat după *Santangelo* (Campe 1782: 30), traducătorul separă elementele componente, ignorând probabil faptul că astfel de sintagme funcționează doar în cazul în care sunt nume de sfinți (hagionime) sau de orașe (oiconime); această modificare impune dublarea accentului și deplasarea celui proparoxiton din original.

În cazul unor nume compuse cu un determinant geografic care desemnează un punct cardinal, traducătorul decide să translitereze forma din original, deși traducerea sintagmei nu presupune dificultăți. Astfel, apar **Ѡ́ст-Ѝндїа** (Campe 1816: 9), pentru *Ostindien* (Campe 1782: 11), și **Вест-Ѝндїа** (Campe 1816: 77), pentru *Westindien* (Campe 1782: 130). În text apare și traducerea lor, probabil cu scopul de a confirma explicația etimologică preluată ca atare din textul-sursă:

> ar fi părţi ale Índiei, care, după socotinţa sa, până acolo s-ar întinde; așa pentru ca să se osibească de Índia cea cunoscută, dădu ei nume de *Vest-Índia*, ádecă *Índia apusului*, căci de la Európa a mearge într-acoló, cătră apus caută se meargă. Şi ceaealaltă Índia, *Ost-Índia*, ádecă *Índia răsăritului*, căci spre răsărit se află (Campe 1816: 77, *s.n.*).

> so gab man ihnen zum Unterschied von dem schon vorher bekanten Indien, den Nahmen *Westindien*, weil man, um von Europa aus dahin zu kommen, gegen Westen fahren muß. Das eigentliche Indien hingegen, zu welchem man nach Osten hin reisete, ward von dieser Zeit an *Ostindien* genant (Campe 1782: 130, *s.n.*).

Așadar, traducătorul are de ales între denumirea autohtonă a punctelor cardinale (*răsărit*, *apus*, *miazăzi* și *miazănoapte*) și preluarea termenilor geografici echivalenți din original, mai puțin sau chiar necunoscuți publicului țintă, dar care nu modifică radical numele din textul german. El optează pentru formă în dauna conținutului, ceea ce ne permite să presupunem că are o înțelegere a modului specific în care funcționează un nume propriu. Determinanții *est*, *vest*, *nord* și *sud* s-au impus în limba română, însă în forma *de Vest*, *de Est*, *de Nord*, *de Sud*, calchiată după limba franceză; alte calcuri similare în limba română, dintre care unele s-au impus definitiv (*Țara de Foc*, *Coasta de Fildeș*), sunt discutate de Ștefănescu (1957: 80).

2.1.2. Adaptări fonetice (transcrieri)

Adaptarea fonetică presupune o reflecție a traducătorului asupra pronunției numelui în limba din care traduce sau într-o limbă terță, iar apoi redarea ei în scris. Dacă în unele cazuri el poate opta pentru transliterare (caracterul grafic are un corespondent/echivalent grafic în limba-țintă), în alte cazuri, această opțiune nu

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

există (caracterul/grupul de caractere grafice sau realitatea fonetică nu are un corespondent în limba-țintă). În lipsa unei norme sau a unei tradiţii, aceasta determină soluţii uneori surprinzătoare pentru cititorul de astăzi.

a) În cazul numelor care nu își au originea în limba germană, apar frecvent devieri în raport cu forma din limba de origine a numelui; acesta trece prin două adaptări succesive, din limba originară în limba germană, iar din aceasta, în limba română. De exemplu, Campe împrumută toponimul sp. *Barcelona* (Campe 1782: 125), însă în textul românesc acesta este transcris (*Barţelóna* Campe 1816: 73), prin marcarea în scris a valorii fonetice a caracterului *c* în limba germană; alte cazuri similare: *Péreţ* (Campe 1816: 21), pentru *Perez* (Campe 1782: 27); *Navidát* (Campe 1816: 61, 79), pentru *Navidad* (Campe 1782: 104, 135), cu redarea pronunției surde din germană a dentalei sonore finale; *Alónţo Pinţón* (Campe 1816: 50), pentru *Alonzo Pinzo* (Campe 1782: 89), caz în care traducătorul transcrie pe *z* prin *ţ*, potrivit pronunției germane a numelui, și corectează în același timp varianta coruptă din sursă prin adăugarea lui *-n* final; în cazul numelui de familie *Vespucci* (Campe 1782: 193), consoana dublă *-cc-* este redusă și interpretată fonetic potrivit pronunției din limba germană (*Vespúți* Campe 1816: 126), cf. *Vespuțius* (Campe 1816: 127), pentru *Vespuzius* (Campe 1782: 195).

b) Grupul de litere *qu* este transcris *cv*, prin analogie cu pronunția sa din latină, același tratament fiind aplicat și în cazul grupului *gu*, transcris *cv* (*Cvintaníla* Campe 1816: 22, pentru *Quintanilla* Campe 1782: 30; *Cvacanahári* Campe 1816: 95, pentru *Guakanahari* Campe 1782: 155; *Acvádo* Campe 1816: 104, pentru *Aguado* Campe 1782: 167; *Cvanáia* Campe 1816: 148, pentru *Guanaia* Campe 1782: 225), cu o excepție: *Ţengvevár* (Campe 1816: 124), pentru *Zanguebar* (Campe 1782: 190).

c) Grupul vocalic *ae* este transcris prin *e*: *Ethiópia* (Campe 1816: 10), pentru *Aethiopien* (Campe 1782: 11).

d) *J* este transcris prin *i*, conform valorii sale fonetice din textul german: „rîul *Téio*” (Campe 1816: 70), pentru *Tejo*strome (Campe 1782: 121); „ostrovul *Iamáica*” (Campe 1816: 87), pentru „Insel *Jamaika*” (Campe 1782: 145).

e) *Y* este transcris prin *u* sau prin *i*: *Hautí* (Campe 1816: 49), pentru *Hayti* (Campe 1782: 88), dar „Popa *Bóil*” (Campe 1816: 93), pentru „Pater *Boyl*” (Campe 1782: 153).

f) Consoana aspirată redată prin *h* nu este redată la început de cuvânt: *Ispanióla* (Campe 1816: 79, 93), pentru *Hispaniola* (Campe 1782: 135, 153); *Ondúras* (Campe 1816: 148), pentru *Honduras* (Campe 1782: 225). Această opțiune s-ar putea explica prin influența limbii italiene, în text existând argumente ce relevă contactul autorului cu cultura italiană: *Florénțe* (Campe 1816: 15), pentru *Florenz* (Campe 1782: 20); *Ghénovii* (Campe 1816: 15), pentru „von *Genua*” (Campe 1782: 20); dublarea traducerii unui nume transparent semantic prin corespondentul italian, de exemplu: „*muntele bunei nădejdi*, *Capo de bona Speranza*” (Campe 1816: 123), pentru *das Vorgebirge der guten Hofnung* (Campe 1782: 190).

Numele compuse cu un determinant geografic care desemnează un punct cardinal au fost amintite și în subsecțiunea anterioară, în care am discutat transliterarea lor după germ. *Ost* și *West*. Însă, în mod surprinzător, germ. *Süd* apare în text transcris într-o formă ce poate provoca confuzii: **Зи́дпол** [*Zídpol*] (Campe

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

1816: 10), pentru *Südpol* (Campe 1782: 13), sau **Зи́д-Аме́рїка** [*Zíd-América*] (Campe 1816: 128), pentru *Südamerika* (Campe 1782: 197). Într-adevăr, *s* inițial urmat de vocală se pronunță [z] în limba germană, iar vocala anterioară închisă rotunjită *ü* este redată în general în română prin *i*, atât la nivel grafic, cât și fonetic. Totuși, omonimia formei rezultate cu substantivul comun *zid* ar fi putut să îl determine pe traducător să traducă elementul descriptiv al numelui.

2.2. Adaptări morfologice

În perioada premodernă a limbii române, tendința era de a conferi numelor, în special toponimelor, o terminație care să corespundă morfologic categoriei de gen din care fac parte realitățile desemnate. Confruntându-se cu nume sau forme noi, traducătorul lui Campe decide uneori să schimbe terminația gramaticală, cum se întâmplă, de exemplu, în cazul antroponimul masculin *Oíede* (Campe 1816: 125), adaptat după *Ojeda*[2] (Campe 1782: 192).

În general, antroponimele și toponimele nu suferă adaptări ale terminației în limba română, chiar dacă forma din original nu corespunde celei specifice categoriei respective în limba română. Astfel, antroponimele masculine în *-a* (cu excepția celui amintit mai sus) și *-o* rămân în general nemodificate: *Bovadíla* (Campe 1816: 134), pentru *Bovadilla* (Campe 1782: 204); *Cvintaníla* (Campe 1816: 22), pentru *Quintanilla* (Campe 1782: 30); *Ovaìndo* (Campe 1816: 184), pentru *Ovando* (Campe 1782: 272); *Diégo* (Campe 1816: 161), pentru *Diego* (Campe 1782: 104); *Vásco de Gáma* (Campe 1816: 123), pentru *Vasko de Gama* (Campe 1782: 190). Cele care au deja un corespondent românesc sunt substituite cu acesta, de exemplu: *Vartholoméi* (Campe 1816: 92), pentru *Bartholomäus* (Campe 1782: 152); *Isabéla* (Campe 1816: 17), pentru *Isabelle* (Campe 1782: 23), caz în care se poate presupune și intenția de modificare a terminației *-e*, nespecifică antroponimelor feminine în limba română. Și numele în *-en*, sufix german, sunt substituite cu forme românești: *Brazília* (Campe 1816: 128), pentru *Brasilien* (Campe 1782: 197); „către *Dárii*" (Campe 1816: 151), pentru „nach *Darien*" (Campe 1782: 229); „ţărmurile *Ondúrei*" (Campe 1816: 151) etc. În cazul oiconimului *Florența*, traducătorul ezită între terminația italiană și cea deja impusă prin tradiție: *Florénțe* (Campe 1816: 15), pentru *Florenz* (Campe 1782: 20), dar *Florénța* (Campe 1816: 126), pentru același *Florenz* (Campe 1782: 193).

Terminația de genitiv-dativ a numelor în *-a* variază între *-ii* și *-ei*: „ţărmurile *Áfricei*" (Campe 1816: 12), „ţărmurile *Ondúrei*" (Campe 1816: 151), *Ghénovii* (Campe 1816: 15), „părțile *Americ**ii***" (Campe 1816: 129), dar „harta *Americ**ei***" (Campe 1816: 129, cf. 191, fragment fără corespondent în original); *Oiédei* (Campe 1816: 126), cf. *Ojeda* (Campe 1782: 193), „crăiasii *Isabélii*" (Campe 1816: 35), cf. „die Königin *Isabelle*" (Campe 1782: 63). Primele gramatici care încearcă să impună o normă în acest sens apar după traducerea lucrării lui Campe (vezi Diaconovici Loga 1973 [1822]: 68-69, Heliade Rădulescu 1980 [1828]: 237-238, Săulescu 1833: 31-32).

[2] Alonso de Ojeda, explorator spaniol.

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

În privința numelor de popoare, se remarcă utilizarea preponderentă a sufixului adjectival *-icesc*, ceea ce reflectă norma epocii[3]: *ostroavele Canariceşti* (Campe 1816: 29), pentru *Kanarischen Inseln* (Campe 1782: 37); „la *ţărmurile Malabariceşti*" (Campe 1816: 124), pentru „auf der *malabarische Küste*" (Campe 1782: 191); „aceste *ostroave... Lucaniceşti*" (Campe 1816: 41), pentru „diese *Inseln... Lukanischen*" (Campe 1782: 76); acest sufix este adoptat și în cazuri în care în original nu există un determinant adjectival, de exemplu: *ţărmuri Azoriceşti* (Campe 1816: 14), dar *Küsten der Azoren* (Campe 1782: 19).

Acuzativul prepozițional cu valoare de locativ pentru nume de țări este format și cu prepoziția *la*, astăzi prezentă numai la nivel popular: „în Florénțe ***la*** *Itália*" (Campe 1816: 15), pentru „*in* der italienischen Stadt *Florenz*" (Campe 1782: 20); „dacă trăia o vreme ***la*** *América*" (Campe 1816: 47), pentru „wenn sie eine Zeitlang *in Amerika* gelebt haben" (Campe 1782: 82).

3. Traducerea numelor proprii

În cazul numelor parțial sau total transparente semantic, care puteau fi traduse integral sau parțial, traducătorul lui Campe se bazează exclusiv pe simțul limbii. Am indicat mai sus exemple de nume sau componente transparente ale unor nume care au fost împrumutate, nu traduse (*Zidpol*, *Zid*-America, *Ost*-India, *Vest*-India). Pe lângă acestea, există și nume substituite cu echivalente denominative românești din epocă, cum ar fi, de exemplu, *Englitéra* (Campe 1816: 17), pentru *England* (Campe 1782: 22), sau *marea albă*[4] (Campe 1816: 11), pentru *mittelländische Meer* (Campe 1782: 15).

Textul românesc reflectă circulația anumitor termeni în epocă, traducătorul introducând doar în mod excepțional neologisme. Un astfel de caz este utilizarea sporadică termenului *insulă*, româna avându-l pe *ostrov*: *Inzulile Canariceşti* (Campe 1816: 27), pentru *Kanarischen Inseln* (Campe 1782: 35), dar *ostroavele Canariceşti* (Campe 1816: 29 *et passim*), pentru același *Kanarischen Inseln* (Campe 1782: 37 *et passim*); „la țărmurele *Ostroavelor Azoriceşti*" (Campe 1816: 14), pentru „an den küsten der *azorischen Inseln*" (Campe 1782: 18); *Ostrovul Madeíra* (Campe 1816: 14), pentru *Insel Madeira* (Campe 1782: 18); *ostroavele Antiliceşti* (Campe 1816: 78), pentru *antillischen Inseln* (Campe 1782: 132); „acel dintîiu aflătoriu *Ostroavilor Pórto-Sánto* și *Madeira*" (Campe 1816: 12), pentru „einer der ersten Entdekker der *Inseln Porto Santo* und *Madeira*" (Campe 1782: 15).

Termenul transparent semantic din numele compuse nu are întotdeuna un corespondent în limba română; el nu este însă înlocuit printr-un neologism, limba germană nefiind tocmai favorabilă împrumuturilor în limba română. Ca rezultat, termenii selectați nu reflectă întocmai semnificația celor din textul-sursă. Astfel, germ. *das Weltmeer* („ocean") este echivalat prin *mare* (cf. germ. *das Meer*): *Marea Atlántică* (Campe 1816: 8, 13, 13), pentru *atlantische Weltmeere* (Campe 1782: 11, 17, 18); *marea lină* (Campe 1816: 159), pentru *stille Weltmeer* (Campe 1782: 239) „Oceanul Pacific". Alteori, soluția adoptată este un calc: „care sînt în *Golful de mare*

[3] Vezi Ursu 1964: 414-419.

[4] Am păstrat în tot textul ortografierea cu inițială minusculă a numelor din textul chirilic românesc.

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

México" (Campe 1816: 77), pentru „in dem grossen mexikanischen *Meerbusen* liegen" (Campe 1782: 130).

În lipsa unui termen pentru 'promontoriu', este folosit termenul *munte*: „împotriva *Muntelui verde*" (Campe 1816: 111), pentru „dem *grünen Vorgebirge* gegen über" (Campe 1782: 176); *óstrovele Muntelui cel verde* (Campe 1816: 111), pentru *Inseln des grünen Vorgebirges* (Campe 1782: 175).

Traducerea numelor transparente semantic este adăugată uneori de traducător în text, cu scopul de a îl informa pe cititor cu privire la motivația numelor date de Columb locurilor descoperite, de exemplu: „*Santa Maria*, ádecă *Sf. María*" (Campe 1816: 25), pentru *Santa Maria* (Campe 1782: 32); „*Porto bello*, ádecă *Liman frumos*" (Campe 1816: 158), pentru *Porto bello* (Campe 1782: 237); *Sant Salvatór* (Campe 1816: 41, cu o explicația infrapaginală „Acest nume al ostrovului se tâlcuiaște pe limba Românească *sf. izbăvitoriu*"), pentru *San Salvador* (Campe 1782: 76). Traducătorul va fi fost influențat în această decizie de textul-sursă, care glosează în text unele nume: „*Spanióla,* ádecă *Spánia mică*" (Campe 1816: 51), pentru „*Hispaniola* oder *klein Spanien*" (Campe 1782: 90); „*Gratias a Dios,* care va să zică: *mulțămită să fie lui Dumnezeu*" (Campe 1816: 152), pentru „*Gracias a Dios,* oder *Gott sei Dank*" (Campe 1782: 230); „*Trinidat* (ádecă *Troiță*)" (Campe 1816: 114), pentru „*Trinidad* (*Dreieinigkeit*)" (Campe 1782: 179).

Alteori, în versiunea românească apare doar traducerea numelor transparente semantic, fără ca numele să apară și într-o formă adaptată, de exemplu: „care el *gura bălaurului* o numea" (Campe 1816: 115), pentru „daß er sie *La Boka del Drago,* den *Drachenschlund*, nannte" (Campe 1782: 181); *țărmurile urechilor* (Campe 1816: 152), pentru „die *Küste de la Orejas* (die *Ohren-Küste*)" (Campe 1782: 230); *grădina Crăiasii* (Campe 1816: 88) este traducerea numelui deja tradus în limba germană, *Königin Garten* (Campe 1782: 148); la fel și *ostrovul de sare* (Campe 1816: 112), traducere a numelui *Salzinsel* (Campe 1782: 176).

O soluție neașteptată este dublarea traducerii românești cu echivalentul italian al numelui, probabil sub influența lecturilor în această limbă ale traducătorului[5], de exemplu: „împrejurul *munților de Bona Speranza, bunei nădejde*" (Campe 1816: 9), pentru „um *das Vorgebirge der guten Hoffnung* herum" (Campe 1782: 12); *muntele bunei nădejdi, Capo de bona Speranza* (Campe 1816: 123), pentru *Vorgebirge der guten Hoffnung* (Campe 1782: 190).

5. Concluzii

Traducerea adecvată a numelor proprii străine noi sau fără o tradiție în limba română, într-o perioadă în care nu existau norme în această privință, îl supune pe traducător unei probe de cunoaștere și interpretare a mijloacelor limbii, necesară acestui demers. Traducătorul *Descoperirii Americii* (Buda, 1816) se raportează, în funcție de situație, la textul-sursă german (Joachim Heinrich Campe, *Die Entdeckung von Amerika*), la forma din limba de origine sau la corespondentul numelui dintr-o limbă pe care o cunoștea, în cazul de față, italiana. Exceptând

[5] Iosif Camară (în Gînsac *et al*. 2017: 24) arată că Nicola Nicolau, presupusul traducător al lui Campe, a fost și revizorul lucrării *Gheografia de obște sau Scrierea pământului* (Buda, 1814), text tradus din limba italiană de Amfilohie Hotiniul (*De obște gheográfie*, Iași, 1795).

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

cazurile în care numele sunt substituite prin corespondentele lor românești din epocă, traducătorul uzează de toate mijloacele de transpunere a numelor proprii dintr-o limbă în alta: adaptare formală (grafică, fonetică, morfologică) sau traducere.

Când nu are la îndemână un corespondent românesc, și constrâns fiind de textul-sursă, traducătorul adoptă fie grafia, fie pronunția germană. Formele rezultate nu s-au impus, ele fiind concurate ulterior de cele din limbile de origine ale numelor. Surprinde transliterarea elementelor transparente desemnând punctele cardinale din numele compuse, deşi traducerea lor apare în text ca explicaţie a genezei unor astfel de compuse. La nivel morfologic, sunt înlocuite terminațiile specifice limbii germane (*-en*) cu cele românești. Elementul morfologic care imprimă cel mai mult pecetea limbii epocii este sufixul adjectival *-icesc*.

Traducerea sintagmelor denominative transparente integral sau parțial reflectă limitele lexicului specializat al limbii române din epocă, unii termeni neavând echivalenți românești. Cu scopul de a îl edifica pe cititor cu privire la motivația numelor date de Columb locurilor descoperite, numele transparente semantic au fost dublate uneori de traducerea lor în limba română, iar alteori, de corespondentul în limba italiană al numelui, cunoscut, probabil, în epocă.

Bibliografie

Arvinte 2008: Arvinte, Vasile, *Român, românesc, România*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”.

Bianu, Hodoș 1910: Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească*, *II. 1716–1808*, București, Socec.

Boerescu 2014: Boerescu, Pârvu, *Din istoria scrierii româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Campe 1782: [Joachim Heinrich Campe], *Kolumbus oder die Entdekkung von Westindien. Ein angenehmes und nützliches Lesebuch für Kinder und junge Leute*, von J.H. Campe, mit allerhochst gnädigst Kayserl. Privilegio, Tübingen, bey Wilh. Heinr. Schramm und Joh. Friedr. Balz.

Campe 1816: [Joachim Heinrich Campe], *Descoperirea Américii. O carte foarte folositoare*, alcătuită de Ioánn Háinrih Cámpe, acum întîiu de un iubitoriu de neamul românesc pre românie tălmăcită şi dată afară la lumină, tomul I, cu 4 figuri, cu toată chieltuiala lui Nicóla Nicoláu din Braşov, dată în tipariu la Búda, Crăiasca Tipografie a Universitatei din Pésta.

Diaconovici Loga 1973 [1822]: Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească (1822)*, text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Timișoara, Facla.

Elman 1986: Jiři Elman, *Le problème de la traduction des noms propres*, în „Babel”, 32/1, p. 26–30.

Gînsac 2017: Ana-Maria Gînsac (coord.), *Practici de traducere a numelor proprii în scrisul românesc premodern (1780–1830)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Grass 2006: Thierry Grass, *La traduction comme appropriation: le cas des toponymes étrangers*, în „Meta”, 51/4, p. 660–670.

Heliade Rădulescu 1980 [1828]: Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească, Sibiu, 1828*, ediție și studiu de Valeria Guțu Romalo, București, Editura Eminescu.

Iorgovici 1799: Paul Iorgovici, *Observații de limba rumânească*, Crăiasca Universității Tipografie, Buda.

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)

Săulescu 1833: Gheorghe Săulescu, *Grammatică românească sau observaţii grammaticeşti asupra limbei româneşti pentru scoalele normale şi ghimnaziale, compusă de Gheorghie Seulescul; partea întîia, Etimologhică*, Iaşii, Tipografia Mitropolii.

Ştefănescu 1957: C. M. Ştefănescu, *Transcrierea numirilor geografice străine în text românesc*, în „Limba română", VI/4, p. 76–79.

Ursu 1964: N. A. Ursu, *Observaţii asupra adaptării adjectivelor neologice la sistemul morfologic al limbii române în jurul anului 1800*, în „Limba română", XIII/5, p. 413–422.

Proper Names Translation in Joachim Heinrich Campe, *Descoperirea Americii* [*The Discovery of America*] (1816)

At the beginning of the nineteenth century, Transylvanian scholars materialized their efforts to affirm the Romanians' national and cultural identity not only creating linguistical works but also translating various encyclopaedical books from Western languages. At this premodern stage, many historical and geographical books were for the first time translated into Romanian. The translation into Romanian of the first part of Campe's work *Die Entdeckung von Amerika* (Buda, 1816), illustrates this stage in the history of the Romanian language.

Translating such new literature from other languages than Greek and Slavonic, the scholars had to deal with a large number of new and probably unknown proper names. In this stage, the lack of norms forced every translator deciding over the appropriate strategies of transposing foreign names into Romanian. The task was even difficult, as the scholars were forced to adapt forms written in the Latin alphabet into Cyrillic-Romanian. Moreover, the names took various forms, different from their original ones, as many as the source-languages involved in translation at the time.

Having an intuitive understanding of the different way in which a proper name functions, the translator of Campe used all kind of translation strategies: substituting familiar names through their corresponding ones in Romanian (e.g. *Africa*, *Eghipet*, *Franța*, *Genova*, *Marea Roșie*, *Veneția*); adapting (graphic, phonetic, morphological) new forms and translating the transparent names. Lacking a Romanian form and constrained by the source-text, he adopts either the spelling (*transliteration* from the Latin into Cyrillic script) or the German pronunciation (*transcription*), without being consistent. He also transliterates the geographical determinants designating a cardinal point within composed names (e.g. *Ost-India* for Germ. *Ostindien*). The adaptation of the endings is quite rare and does not imply particular difficulties. Translating transparent denominative syntagms sometimes reflects the limits of the Romanian geographical vocabulary at the time (e.g. *ostrov* for Germ. *Insel*). Also, translating the names given by Columbus, or indicating their Italian correspondent, perhaps known at the time, has the role of an etymological explanation. Otherwise, translation is limited to the element that designates the (socio-) geographical category (e.g. *the river*, *the sea*) of a name.

BDD-A31830 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:52 UTC)